

Ο «εξαρτημένος» δράστης – η ποινική μεταχείρισή του¹

Κώστας Κοσμάτος, Επίκουρος Καθηγητής Νομικής Σχολής ΔΠΘ

Η μεταχείριση των εξαρτημένων δραστών ρυθμίζεται από τις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 1α', 30 έως και 35 του Ν 4139/2013². Οι προβλέψεις αφορούν σε τρία επίπεδα: α) στο πεδίο της διάγνωσης της εξάρτησης, β) στην ιδιαίτερη ποινική μεταχείριση των εξαρτημένων παραβατών του νόμου, γ) στην έμφαση στη θεραπεία, με την παροχή δυνατοτήτων για παρακολούθηση από μέρους των εξαρτημένων δραστών θεραπευτικών προγραμμάτων απεξάρτησης σε όλο το φάσμα της ποινικής διαδικασίας, καθώς των εννόμων αποτελεσμάτων που επιφέρει η ολοκλήρωσή τους³.

I. Η εξάρτηση και η διάγνωσή της

Αρχικά είναι κρίσιμο να σημειωθεί ότι η έννοια της εξάρτησης του κατηγορουμένου χρησιμοποιείται από το νομοθέτη κυρίως με την έννοια της «ψυχικής» εξάρτησης, όπως προκύπτει ρητά από την διάταξη του άρθρου 1 παρ. 1 του ν. 4139/2013⁴. Η

¹ Επεξεργασμένη εισήγηση στο Επιμορφωτικό Σεμινάριο της Εθνικής Σχολής Δικαστών με θέμα «Ναρκωτικά και χρήστες τοξικών ουσιών. Αντιμετώπιση του προβλήματος από την κοινωνική πλευρά και από τον ποινικό νόμο», Θεσσαλονίκη 11-12/5/2017. Πρόκειται για επικαιροποιημένη (μετά το ν. 4322/2015) έκδοση της μελέτης Κ. Κοσμάτου, Τα εξαρτημένα άτομα στη νομοθεσία για τα ναρκωτικά, ΠοινΔικ 2013, σελ. 805 επ.

² Διεξοδική ανάλυση των σχετικών διατάξεων βλ. αναλυτικά στις οικίες ενότητες σε Σ. Παύλου/Θ. Σάμιου, Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι. Ναρκωτικά: Ερμηνεία του ν. 4139/2013. 4η ενημέρωση, εκδ. Π.Ν.Σάκκουλα - Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα 2014, Ν. Παρασκευόπουλου/Κ. Κοσμάτου, «Ναρκωτικά. Κατ' άρθρο ερμηνεία των ποινικών και δικονομικών διατάξεων του Ν. 4139/2013», Γ' Έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2013, Α.Κοτσαλή/Μ.Μαργαρίτη/Ι.Φαρσεδάκη, Ναρκωτικά, Κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν. 4139/2013, γ' έκδοση, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013.

³ Βλ. επίσης και τα συναφή νομοθετήματα, όπως: α) το ΠΔ 148/2007 «Κωδικοποίηση των διατάξεων κανονιστικών διαταγμάτων και κανονιστικών υπουργικών αποφάσεων της εθνικής νομοθεσίας για τα ναρκωτικά», ιδίως το Κεφάλαιο Γ' «Διάγνωση της εξάρτησης – Σωματικό σύνδρομο – Φαρμακευτική καταστολή αυτού», άρθρα 6 -12, β) την ΥΑ 792/2007 -Λειτουργία Ειδικού Θεραπ.Τμήμ.(ΕΙ.ΘΕ.Τ) Απεξάρτησης Τοξικομανών στο Κατάστημα Κράτησης Τρικάλων τύπου Β, γ) την ΥΑ 137/2002 - Πιλοτική λειτουργία Κέντρου Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων Ελεώνα Θηβών και δ) την ΥΑ 149020/1999 - Θεραπευτικό Πρόγραμμα Κέντρων Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων.

⁴ Άρθρο 1: «1. Με τον όρο «ναρκωτικά», κατά την έννοια του νόμου αυτού, νοούνται ουσίες με διαφορετική χημική δομή και διαφορετική δράση στο κεντρικό νευρικό σύστημα και με κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τη μεταβολή της θυμικής κατάστασης του χρήστη και την πρόκληση εξάρτησης διαφορετικής φύσης, ψυχικής ή

θέση αυτή ακολουθώντας τα διεθνώς κρατούντα στην επιστήμη, θεωρεί ότι η εξάρτηση του ατόμου από τα ναρκωτικά έχει ως βασικό χαρακτηριστικό μια κατάσταση όπου ο χρήστης διακατέχεται από μια μη ελεγχόμενη επιθυμία χρησιμοποίησης των ουσιών αυτών. Περαιτέρω είναι δυνατόν να συντρέχει παράλληλα με την «ψυχική» και η λεγόμενη «σωματική» εξάρτηση, ωστόσο η τελευταία δεν μπορεί να εμφανίζεται αυτοτελώς αλλά θα πρέπει να συντρέχει συνδυαστικά και με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της «ψυχικής» εξάρτησης. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι στο μέτρο που καθορίζεται από το νομοθέτη μια ουσία ως ναρκωτική, εισάγεται τεκμήριο ότι η ουσία αυτή προκαλεί εξάρτηση (τουλάχιστον «ψυχική») στον χρήστη της. Άλλωστε ρητά η Εισηγητική Έκθεση στην διάταξη του άρθρου 30 αναφέρει ρητά ότι «η εξάρτηση αφορά σε όλες ανεξαιρέτως τις ουσίες που περιγράφονται στο άρθρο 1». Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι με βάση τον ορισμό των ναρκωτικών κατά το άρθρο 1 δεν στηρίζεται στο νόμο, ούτε αποτελεί επαρκή αιτιολογία η απόρριψη ισχυρισμού του κατηγορουμένου σχετικά με την αναγνώριση της ιδιότητάς του ως εξαρτημένου με μόνη (ή βασική) την αιτίαση ότι η ουσία που κάνει χρόνια χρήση (λχ η κάνναβη) δεν δημιουργεί εξάρτηση.

Στο πεδίο της διάγνωσης της εξάρτησης του κατηγορουμένου η διάταξη του άρθρου 30 παρ. 3 του Ν 4139/2013⁵ αυξάνει τα κριτήρια που μπορεί να χρησιμοποιήσει το δικαστήριο προκειμένου να αχθεί σε ασφαλέστερη κρίση. Η νέα διάταξη απαριθμεί ενδεικτικά (και όχι περιοριστικά) διαγνωστικά κριτήρια⁶, τα οποία (ένα η περισσότερα) συνεκτιμώνται στην κρίση για την εξάρτηση του κατηγορουμένου. Τα προβλεπόμενα από τη διάταξη αυτή διαγνωστικά κριτήρια είναι:

α) πιστοποιήσεις αναγνωρισμένων υπηρεσιών απεξάρτησης (δηλαδή των αναφερόμενων στο άρθρο 51⁷ εγκεκριμένων οργανισμών θεραπείας στο πλαίσιο του ποινικού συστήματος)⁸,

και σωματικής και ποικίλου βαθμού, καθώς και την ανακούφιση των χρονίως πασχόντων από τα συμπτώματα συγκεκριμένης νόσου, για την οποία αυτές κρίνονται ιατρικά επιβεβλημένες..». Βλ. σχετικές σκέψεις στην Εισηγητική Έκθεση. Βλ. επίσης ανάλυση από Κ.Κοσμάτο σε Ν.Παρασκευόπουλου-Κ.Κοσμάτου, Ναρκωτικά. Κατ' άρθρο ερμηνεία των ποινικών και δικονομικών διατάξεων του Ν. 4139/2013, Γ' Έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2013, σελ. 7 επ.

⁵ Βλ. αναλυτική ερμηνεία της διάταξης από Ν.Παρασκευόπουλο σε Ν.Παρασκευόπουλου-Κ.Κοσμάτου, Ναρκωτικά. Κατ' άρθρο ερμηνεία των ποινικών και δικονομικών διατάξεων του Ν. 4139/2013, Γ' Έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2013, σελ. 229 επ.

⁶ Σημειώνεται ότι μέχρι το ν. 3459/2006 για την κατάφαση της εξάρτησης του κατηγορουμένου το μοναδικό (κατ' άρθρο 30 Ν 3459/2006) αποδεικτικό μέσο ήταν αυτό της πραγματογνωμοσύνης.

⁷ Άρθρο 51 (όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του με το άρθρο 10 παρ. 8 του ν. 4322/2015): «Εγκεκριμένοι οργανισμοί ή φορείς για την υλοποίηση των δράσεων που μνημονεύονται στα άρθρα 30-35 είναι οι εξής: 1) Οργανισμός κατά των Ναρκωτικών (ΟΚΑΝΑ), 2) Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕΘΕΑ), 3) Ψυχιατρικό

β) πιστοποιήσεις αναγνωρισμένων υπηρεσιών χορήγησης υποκατάστατων κατά το άρθρο 22 παρ. 3⁹ ή ανταγωνιστικών στα οπιοειδή ουσιών κατά το άρθρο 22 παρ. 6¹⁰,

γ) πιστοποιητικά περίθαλψης για παθήσεις συνδεδεμένες με τη χρήση ουσιών¹¹,

δ) ψυχολογικά και κοινωνικά δεδομένα που αφορούν τον κατηγορούμενο¹²,

ε) ευρήματα εργαστηριακών εξετάσεων που αποκαλύπτουν χρήση ναρκωτικών για μακρόχρονες περιόδους¹³.

Παράλληλα σε κάθε φάση της ποινικής διαδικασίας παρέχεται η δυνατότητα να διαταχθεί ιατροδικαστική πραγματογνωμοσύνη¹⁴, είτε αυτεπάγγελτα είτε μετά από

Νοσοκομείο Αθηνών (ΨΝΑ), 4) Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης (ΨΝΘ), 5) το Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατούμενων Ελεόνα Θήβας».

⁸ Ως τέτοια πιστοποίηση που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την κρίση του δικαστηρίου αναφορικά με την εξάρτηση του κατηγορουμένου νοείται και η βεβαίωση ότι ο κρατούμενος παρακολουθεί ειδικό συμβουλευτικό πρόγραμμα για απεξάρτηση εντός των καταστημάτων κράτησης (πρβλ. άρθρο 31 παρ. 2. βλ. και σχετική μνεία στην Εισηγητική Έκθεση). Βλ. ΑΠ 570/2015, όπου κρίθηκε ότι το δικαστήριο της ουσίας δεν συνεκτίμησε αποδεικτικά στοιχεία τα οποία συνηγορούσαν υπέρ της εξάρτησης, όπως π.χ. η βεβαίωση του ΚΕΘΕΑ.

⁹ Δηλαδή από τον ΟΚΑΝΑ ή από δημόσιες, ειδικές μονάδες, στις οποίες χορηγείται η σχετική άδεια με υπουργικές αποφάσεις ή σε μονάδες του ΟΚΑΝΑ σε χώρους νοσοκομείων του Εθνικού Συστήματος Υγείας, στρατιωτικών νοσοκομείων, σε χώρους και υποδομές των Ενόπλων Δυνάμεων και καταστημάτων κράτησης (με τους όρους και προϋποθέσεις που ορίζουν οι σχετικές υπουργικές αποφάσεις).

¹⁰ Άρθρο 22 παρ. 6 «*Η χορήγηση ανταγωνιστικών ουσιών που αδρανοποιούν τη λειτουργία των υποδοχέων των οπιούχων επιτρέπεται για τις ενδείξεις που αναφέρονται στην άδεια κυκλοφορίας τους. Με απόφαση του Υπουργού Υγείας, ύστερα από γνώμη του ΟΚΑΝΑ, καθορίζονται ειδικώς οι ουσίες, οι όροι και οι προϋποθέσεις χορήγησης, συνταγογράφησης και διάθεσης των ουσιών αυτών από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς και ιατρούς».*

¹¹ Λ.χ. νοσηλεία ή γνωμάτευση από υγειονομική επιτροπή ή ασφαλιστικό φορέα για ηπατίτιδα, AIDS, πνευμονικό οίδημα κ.λπ.

¹² Λ.χ. χορήγηση προσωρινού ή οριστικού απολυτηρίου από τον στρατό ή χορήγηση επιδόματος από δημόσιο φορέα λόγω εξάρτησης από τοξικές ουσίες, ύπαρξη ψυχικής ασθένειας συνδεδεμένη με κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών.

¹³ Λ.χ. ιατροδικαστικές εξετάσεις, πραγματογνωμοσύνες με τη μέθοδο «ανάλυσης τριχών». Πρβλ. *Ε. Σαββόπουλου - Α. Τσατσάκη*, Η τμηματική ανάλυση τριχών στην τεκμηρίωση της τοξικοεξάρτησης, ΠοινΧρον 2005, σελ. 589

¹⁴ Πρβλ. *Ν. Δημητράτου*, Το πρόβλημα της ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης στο πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων του Ν. 4139/2013, ΠοινΔικ 2015, σελ. 153 επ., *Κ.*

αίτημα του κατηγορουμένου, προκειμένου να καθοριστεί αν πράγματι υπάρχει εξάρτηση, όπως επίσης και το είδος (σωματική ή ψυχική) και η βαρύτητα αυτής (χρόνος, εξαρτησιογόνα ουσία, απαιτούμενη ημερήσια δόση).

Η προσέγγιση αυτή του νομοθέτη αρχικά απαντά σε ένα βασικό χρόνιο πρόβλημα, το οποίο έχει σχέση με το ότι στην πράξη δεν ήταν δυνατόν να υλοποιηθούν τα προβλεπόμενα στο νόμο, όπως είναι ο κλινικός έλεγχος επί 5νήμερο με την εισαγωγή του κατηγορουμένου σε νοσηλευτικό ίδρυμα¹⁵. Περαιτέρω θα πρέπει να επισημανθεί ότι η προηγούμενη πρόβλεψη για άμεση λήψη δειγμάτων σωματικών υγρών (ούρων και αίματος) ή άλλου βιολογικού υλικού του κατηγορουμένου για διενέργεια τοξικολογικής ανάλυσης και εργαστηριακού ελέγχου, αναφέρεται μόνο στην διαπίστωση της πρόσφατης χρήσης και όχι της εξάρτησης του κατηγορουμένου. Ως εκ τούτου η ισότιμη (μαζί με την έκθεση πραγματογνωμοσύνης) ύπαρξη και άλλων αποδεικτικών μέσων για την διάγνωση της εξάρτησης του κατηγορουμένου κινείται σε ορθή κατεύθυνση και σε απόλυτη συμβατότητα με την έννοια της “δίκαιης δίκης” που προβλέπεται στο άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, με την έννοια της . Με τη νέα ρύθμιση του άρθρου 30 παρ. 3 το δικαιοδοτικό όργανο που θα επιληφθεί θα πρέπει αιτιολογημένα¹⁶ να συνεκτιμήσει κάθε στοιχείο και αποδεικτικό μέσο που αφορά την εξάρτηση του κατηγορουμένου, το οποίο έχει ισάξια (κατά το νόμο) βαρύτητα με την πραγματογνωμοσύνη και πολλές φορές είναι σε θέση να καλύψει τα κενά ή τις ατέλειές της.

Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι το τεκμήριο για την εξάρτηση του κατηγορουμένου που εισάγεται στη διάταξη του άρθρου 33 παρ. 2, σύμφωνα με την οποία η βεβαίωση ολοκλήρωσης εγκεκριμένου κατά νόμο θεραπευτικού προγράμματος απεξάρτησης, οδηγεί υποχρεωτικά στην κρίση ότι κατά την εισαγωγή

Κοσμάτου/Γ. Παπαναστασάτου, Εξάρτηση και ποινική δικαιοσύνη, Η αξιολόγηση της έκθεσης πραγματογνωμοσύνης σχετικά με την εξάρτηση του κατηγορούμενου στην ποινική δίκη. ΜΕΡΟΣ Α', Αποτελέσματα έρευνας στο Πενταμελές Εφετείο Θεσσαλονίκης κατά το έτος 2008», Ποινική Δικαιοσύνη 2011, σελ. 86 επ., Σ. Παύλου, Η τοξικοεξάρτηση και η απόδειξή της, Ποινικός Λόγος 2002, σελ. 1653 επ.,

¹⁵ Πρβλ. την υπ' αριθμ. Α2 Β/3892/1987 απόφαση του Υπουργού Υγείας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

¹⁶ Βλ. σχετικά ΑΠ 136/2016, με την οποία κρίθηκε ότι δεν προκύπτει ότι το δικαστήριο της ουσίας έλαβε υπόψη του ιατρικό πιστοποιητικό της Ψυχιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ενώ η απόφαση αντικρούει ως ανατιολόγητο το πόρισμα στη διενεργηθείσα από το διορισθέντα από τον Ανακριτή πραγματογνώμονα έκθεση ιατροδικαστικής πραγματογνωμοσύνης, όπου ο κατηγορούμενος χαρακτηρίζεται ως εξαρτημένος, χωρίς να παραθέτει αντίθετη ιατρική πραγματογνωμοσύνη ή αποδεδειγμένα πραγματικά περιστατικά. Πρβλ. επίσης ΑΠ 1207/2016, ΑΠ 759/2014, ΠοινΔικ 2015, σελ. 387.

του κατηγορουμένου για θεραπεία και τουλάχιστον πέντε (5) έτη από αυτήν¹⁷, αυτός είχε αποκτήσει την έξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών.

II. Η ιδιαίτερη ποινική μεταχείριση των εξαρτημένων παραβατών του νόμου

Γίνεται δεκτό ότι το στοιχείο της εξάρτησης του κατηγορουμένου αποτελεί κατ' ουσίαν λόγο άρσης ή μείωσης του καταλογισμού του δράστη¹⁸, που πρέπει να οδηγεί είτε σε απαλλαγή είτε σε μείωση ποινής. Η διάταξη του άρθρου 30 παρ. 4 προβλέπει την εξής ποινική μεταχείριση των εξαρτημένων:

α) Αν πρόκειται για εξαρτημένο που τέλεσε πράξη του άρθρου 29 παρ. 1, αυτός παραμένει ατιμώρητος¹⁹.

β) Αν πρόκειται για εξαρτημένο που τέλεσε τις βασικές πράξεις διακίνησης του άρθρου 20, αυτός τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους²⁰.

γ) Αν πρόκειται για εξαρτημένο που τέλεσε τις διακεκριμένες μορφές διακίνησης του άρθρου 22, αυτός τιμωρείται με πρόσκαιρη κάθειρξη μέχρι δέκα (10) έτη²¹.

Περαιτέρω (χωρίς νομοτεχνική λογική) κατά τη διάταξη του άρθρου 21 παρ. 1 περ. α'²² προβλέπεται ως ιδιαίτερη (προνομιούχα) περίπτωση που τιμωρείται με ποινή

¹⁷ Μετά την τροποποίηση του άρθρου 32 παρ. 2 με την παρ. 5 του άρθρου 10 του ν. 4322/2015. Κατά την Εισηγητική Έκθεση αναφέρονται τα εξής: «Αντικαθίσταται η παρ. 2 του άρθρου 33 του ν. 4139/2013 «Νόμος περί εξαρτησιογόνων ουσιών και άλλες διατάξεις» προκειμένου το τεκμήριο, όσων έχουν ολοκληρώσει με επιτυχία θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης ότι ήταν εξαρτημένοι κατά την εισαγωγή τους σε αυτό είχαν αποκτήσει την έξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών, να επεκταθεί και στο προηγούμενο χρονικό διάστημα αυτής, όπως πραγματικά συμβαίνει, αφού η διαδικασία της εξάρτησης προϋποθέτει και λογικά μια μακρόχρονη εξακολούθηση της εν λόγω συμπεριφοράς». Σημειώνεται ότι η προηγούμενη ρύθμιση το τεκμήριο της εξάρτησης περιλάμβανε ως χρόνο αφετηρίας της την εισαγωγή σε θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης. Πρβλ. και ΣυμβΑΠ 1270/2016, όπου κρίθηκε ότι ο ευμενέστερος αυτός νόμος δεν μπορεί να θεμελιώσει την έννοια του «νέου γεγονότος, άγνωστο στους δικαστές» επί αίτησης επανάληψης διαδικασίας, στο μέτρο που πρόκειται για ευμενέστερο νόμο μεταγενέστερο της αμετάκλητης καταδίκης.

¹⁸ Βλ. σχετικά Ν. Παρασκευόπουλου, Η καταστολή της διάδοσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα, 3η έκδοση, εκδ. Σάκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010, σελ. 202 επ., Σ. Παύλου, Ναρκωτικά. Δογματικά και ερμηνευτικά προβλήματα των ποινικών διατάξεων του Κώδικα Νόμων για τα Ναρκωτικά, 3η έκδοση, εκδ. Π. Ν. Σάκουλα, Αθήνα 2008, σελ. 262 επ.

¹⁹ Πρβλ. ΑΠ 17/2015.

²⁰ Πρβλ. ΑΠ 676/2014.

²¹ Πρβλ. ΑΠ 39/2015.

φυλάκισης μέχρι τρία έτη η διακίνηση μικροποσοτήτων ναρκωτικών, με σκοπό ο εξαρτημένος δράστης να εξασφαλίσει την κάλυψη των καθημερινών ατομικών του αναγκών χρήσης. Πάντως βασικά διαγνωστικά στοιχεία για την παραπάνω κρίση θα πρέπει να αποτελούν: α) στο πεδίο της εξασφάλισης της κάλυψης των καθημερινών αναγκών χρήσης θα πρέπει να επισημανθεί ότι η μικροδιακίνηση μπορεί να λαμβάνει χώρα όχι μόνο για την ημερήσια κάλυψη των αναγκών χρήσης, αλλά και για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα ημερών, β) σε κάθε περίπτωση πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ο χρόνος χρήσης του κατηγορουμένου, ο βαθμός εξάρτησής του, το είδος της εξαρτητικής ουσίας, η απαιτούμενη ημερήσια δόση, τα ειδικά χαρακτηριστικά του κατηγορουμένου, γ) καθοριστικό στοιχείο αποτελεί και το εύρος της μικροδιακίνησης, με την έννοια ότι και αυτή θα πρέπει να καλύπτει τις ανάγκες χρήσης των χρηστών που τις προμηθεύονται.

Σε σχέση με το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς (του Ν 3459/2006) για την ποινική μεταχείριση του εξαρτημένου δράστη που τελεί έγκλημα διακίνησης υπό επιβαρυντικές περιστάσεις παρατηρούμε ότι ο νέος νόμος για τα ναρκωτικά:

α) Δεν τυποποιεί πλέον τις περιπτώσεις όπου ο εξαρτημένος δράστης ενεργεί καθ' έξη, συνεπώς η τέλεση οποιουδήποτε εγκλήματος διακίνησης από εξαρτημένο δράστη στο πρόσωπο του οποίου συνέτρεχε κατά την ισχύ του Ν 3459/2006 η παραπάνω ιδιότητα, υπάγεται πλέον στις ρυθμίσεις του άρθρου 30 παρ. 4 περ. β' ή του άρθρου 21 παρ. 1 περ. α'.

β) Δεν τυποποιεί πλέον τις περιπτώσεις όπου ο εξαρτημένος δράστης είναι υπότροπος. Τούτο προκύπτει από το πρίσμα της νέας διάταξης του άρθρου 22 παρ. 2 περ. γ', καθώς προβλέπεται ότι για τη στοιχειοθέτηση της υποτροπής απαιτείται ο δράστης να μην έχει κριθεί ως εξαρτημένος²³. Με δεδομένο ότι δε νοείται πλέον «εξαρτημένος υπότροπος» η τέλεση οποιουδήποτε εγκλήματος διακίνησης από εξαρτημένο δράστη στο πρόσωπο του οποίου συνέτρεχε κατά την ισχύ του Ν 3459/2006 η παραπάνω ιδιότητα, υπάγεται στις ρυθμίσεις του άρθρου 30 παρ. 4 περ. β' ή του άρθρου 21 παρ. 1 περ. α'.

γ) Προέκρινε να μην υπάρξει ειδική πρόβλεψη για μειωμένο πλαίσιο ποινής στους εξαρτημένους που τέλεσαν πράξεις διακίνησης υπό τις επιβαρυντικές περιστάσεις του (ισχύοντος) άρθρου 23. Οι λόγοι που οδήγησαν στην παραπάνω επιλογή εξηγούνται από την Εισηγητική Έκθεση «δεδομένων των κριτηρίων ... για τη διάγνωση της εξάρτησης, καθώς και των αυξημένων προϋποθέσεων για τη συνδρομή των επιβαρυντικών περιστάσεων διακίνησης». Η θέση αυτή που επιλέχθηκε πάντως ελέγχεται, στο μέτρο όπου αναιρεί την αρχή ότι η μειωμένη ευθύνη του εξαρτημένου θεμελιώνεται στο γεγονός ότι η διάγνωση της εξάρτησης του κατηγορουμένου έχει

²² Βλ. αναλυτική ερμηνεία της διάταξης από Κ.Κοσμάτο, σε Ν.Παρασκευόπουλου-Κ.Κοσμάτου, Ναρκωτικά. Κατ' άρθρο ερμηνεία των ποινικών και δικονομικών διατάξεων του Ν. 4139/2013, Γ' Έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2013, σελ. 138 επ.

²³ Άρθρο 22 παρ. 2 περ. γ': «Υπότροπος θεωρείται όποιος, χωρίς να έχει κριθεί ως εξαρτημένος, έχει ήδη καταδικαστεί αμετάκλητα για κακούργημα διακίνησης ναρκωτικών μέσα στην προηγούμενη δεκαετία». Βλ. σχετικά ΑΠ 808/2014.

άμεση επίδραση στην ικανότητά του για καταλογισμό. Για τον λόγο άλλωστε αυτό στην Εισηγητική Έκθεση σημειώνεται ότι «γίνεται ρητή σχετικά με τον έλεγχο και την εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 36 του Ποινικού Κώδικα, προκειμένου να κριθεί αν η εξάρτηση του κατηγορουμένου είχε επίδραση στην ικανότητά του για καταλογισμό».

Για την αποφυγή παρερμηνειών επαναλαμβάνεται με σαφήνεια ότι ο κατά νόμο ποινικός χαρακτήρας των πράξεων που τελέστηκαν από εξαρτημένο δράστη κρίνεται με βάση την απειλούμενη στο νόμο ποινή, συνεπώς η νομοθετική πρόβλεψη για πλημμεληματική ποινή του εξαρτημένου διακινητή συνεπάγεται και τον αντίστοιχο χαρακτηρισμό της πράξης του (άρθρο 30 παρ. 5)²⁴.

ΠΙ. Η παροχή δυνατοτήτων για παρακολούθηση από μέρους των εξαρτημένων δραστών θεραπευτικών προγραμμάτων απεξάρτησης σε όλο το φάσμα της ποινικής διαδικασίας, καθώς των εννόμων αποτελεσμάτων που επιφέρει η ολοκλήρωσή τους

Στα άρθρα 31-35 του Ν 4139/2013 έχουν ενσωματωθεί οι περισσότερες από τις διατάξεις των άρθρων 31 και 32 Ν 3459/2006 με έμφαση στην ώθηση σε θεραπευτική μεταχείριση του εξαρτημένου δράστη και στην παροχή ευεργετικών μέτρων σε όσους παρακολουθούν και ολοκληρώσουν θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης, με την εξής ταξινόμηση: α) προβλέψεις κατά το στάδιο της προδικασίας, β) συνέπειες της συμμετοχής σε θεραπευτικά προγράμματα εκτός καταστημάτων κράτησης, γ) συνέπειες της ολοκλήρωσης θεραπευτικού προγράμματος εκτός σωφρονιστικών καταστημάτων, δ) εισαγωγή σε θεραπευτικό ή ειδικό κατάστημα κράτησης και μεταγωγές και ε) υφ' όρον απόλυση. Κοινό στόχο των σχετικών προβλέψεων αποτελεί η «στροφή» σε θεραπευτική αντιμετώπιση του εξαρτημένου, η διευκόλυνση και «ώθησή» του για συμμετοχή σε θεραπευτικά προγράμματα απεξάρτησης και η «επιβράβευσή» του σε περίπτωση ολοκλήρωσής τους. Ειδικότερα σε κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας προβλέπονται τα εξής:

A. Προδικασία

Μολονότι η απαρίθμηση των προβλεπόμενων περιοριστικών όρων είναι ενδεικτική στη διάταξη του άρθρου 282 παρ. 2 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, στη δικαστηριακή πρακτική ήταν σπάνια η επιβολή περιοριστικού όρου εκτός των ρητά αναφερομένων. Έτσι για πρώτη φορά στη διάταξη του άρθρου 31 προβλέπεται ως (ειδικός) περιοριστικός όρος²⁵ η εισαγωγή του κατηγορουμένου σε εγκεκριμένο κατά νόμο θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης του άρθρου 51. Στόχο της νέας αυτής πρόβλεψης κατά την Εισηγητική Έκθεση αποτελεί «να δοθεί η δυνατότητα

²⁴ Πρβλ. ΣυμβΠλημΒολ 313/2015, ΠοινΔικ 2015, σελ. 1030, ΔιατΑνακρΠλημΒερ 90/2014, ΠοινΔικ 2015, σελ. 142.

²⁵ Ο οποίος επιβάλλεται είτε με σύμφωνη γνώμη ανακριτή και εισαγγελέα είτε μετά από αίτηση του κατηγορουμένου περί αντικατάστασης της προσωρινής του κράτησης από τον ανακριτή ή το δικαστικό συμβούλιο κράτησης.

θεραπευτικής προσέγγισης του δράστη που δηλώνει ότι επιθυμεί να παρακολουθήσει θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης, λαμβανομένων υπόψη ότι: α) οι προβλεπόμενοι περιοριστικοί όροι κατά τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας δεν συνδέονται με ζητήματα απεξάρτησης από τα ναρκωτικά, β) η εισαγωγή του συγκεκριμένου περιοριστικού όρου είναι δυνατόν να συμβάλλει στην ορθολογική επιβολή της προσωρινής κράτησης στις περιπτώσεις των εξαρτημένων και γ) ο κίνδυνος της στέρησης της ελευθερίας του εξαρτημένου δράστη λειτουργεί πολλές φορές ως μοχλός κινητοποίησης προς την απεξάρτησή του». Σημειώνεται ότι η διάταξη του άρθρου 31 δεν τροποποιεί τη διαδικασία που προβλέπεται στον ΚΠΔ, αλλά προσθέτει έναν νέο «ειδικό» περιοριστικό όρο με σκοπό τη θεραπευτική μεταχείριση των εξαρτημένων δραστών. Πάντως ακόμα και σε περίπτωση επιβολής προσωρινής κράτησης, αυτή μπορεί να αντικατασταθεί από τον αρμόδιο ανακριτή ή το δικαστικό συμβούλιο με τον παραπάνω περιοριστικό όρο της εισαγωγής του κατηγορουμένου σε εγκεκριμένο κατά νόμο θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης του άρθρου 51. Αυτονόητο είναι ότι καθοριστικό ρόλο για την αντικατάσταση αυτή μπορεί να διαδραματίσουν η επιτυχής παρακολούθηση προγράμματος διάγνωσης και σωματικής αποτοξίνωσης στο σωφρονιστικό κατάστημα και η παροχή της δυνατότητας στον κατηγορούμενο να παρακολουθήσει ειδικό πρόγραμμα ψυχολογικής απεξάρτησης.

B. Οι έννομες συνέπειες της συμμετοχής του κατηγορουμένου σε θεραπευτικά προγράμματα απεξάρτησης εκτός καταστημάτων κράτησης

Στη διάταξη του άρθρου 32 προβλέπονται οι έννομες συνέπειες των εξαρτημένων δραστών που συμμετέχουν σε εγκεκριμένο κατά το άρθρο 51 συμβουλευτικό ή θεραπευτικό πρόγραμμα σωματικής και (σε κάθε περίπτωση) ψυχικής απεξάρτησης. Ουσιαστικά πρόκειται για «ευεργετήματα» που παρέχονται με στόχο την ολοκλήρωση της θεραπευτικής διαδικασίας και της απεξαρτητικής πορείας του κατηγορουμένου. Τα «ευεργετήματα» αυτά αφορούν εξαρτημένους δράστες που έχουν τελέσει εγκλήματα των άρθρων 20-22, 24-25, 29 και 30 παρ. 4, όπως και εγκλήματα που φέρεται ότι τελέστηκαν για να διευκολυνθεί η χρήση ναρκωτικών ουσιών. Η εν λόγω διάταξη πάντως (μειώνοντας αισθητά τον σχετικό κατάλογο) εξαιρεί από τα «διευκολυντικά» της χρήσης τα εγκλήματα που προβλέπονται στα άρθρα 187Α, 299, 310 παρ. 3, 311, 322, 323, 324, 336 και 380 παρ. 2 του Ποινικού Κώδικα²⁶. Ειδικότερα τα κυριότερα «ευεργετικά» μέτρα που προβλέπονται είναι τα εξής:

i. Αναβολή και αποχή από την άσκηση ποινικής δίωξης

²⁶ Κατά την προγενέστερη ρύθμιση, στο άρθρο 31 παρ. 1 Ν 3459/2006, εξαιρούνταν η ανθρωποκτονία (299 ΠΚ), η έκθεση (306 ΠΚ), η επικίνδυνη (309 ΠΚ), η βαρεία (310 ΠΚ) και η θανατηφόρα (311 ΠΚ) σωματική βλάβη, η σωματική βλάβη ανηλίκων (312 ΠΚ), η αρπαγή (322 ΠΚ), το εμπόριο δούλων (323 ΠΚ), η αρπαγή ανηλίκων (324 ΠΚ), ο βιασμός (336 ΠΚ), η διακεκριμένη κλοπή πράγματος αφιερωμένου στη θρησκευτική λατρεία ή επιστημονικής, καλλιτεχνικής, αρχαιολογικής ή ιστορικής σημασίας που βρισκόταν σε συλλογή (άρθρο 374 εδ. α' και β' αντίστοιχα), η ληστεία (380 ΠΚ) και τα εγκλήματα που τελούνται για νομιμοποίηση εσόδων και προβλέπονται από το άρθρο 2 του Ν 2331/1995.

Στο άρθρο 32 παρ. 1 περ. α' προβλέπεται η δυνητική αναβολή από την άσκηση ποινικής δίωξης (από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών, μετά από έγκριση του εισαγγελέα εφετών) στις περιπτώσεις οικειοθελούς υποβολής του δράστη σε θεραπεία σε συμβουλευτικό ή θεραπευτικό πρόγραμμα ψυχικής απεξάρτησης του άρθρου 51. Στις περιπτώσεις όπου ο δράστης ολοκληρώσει με επιτυχία το θεραπευτικό πρόγραμμα (σύμφωνα με έγγραφη βεβαίωση και έκθεση του διευθυντή του προγράμματος) προβλέπεται η αποχή από την άσκηση ποινικής δίωξης (από το συμβούλιο πλημμελειοδικών και όχι στον εισαγγελέα πλημμελειοδικών). Όπως σημειώνεται στην Εισηγητική Έκθεση *«βασικό στοιχείο για την αποχή από την άσκηση ποινικής δίωξης αποτελεί η κρίση ότι η συνέχιση της ποινικής δίωξης θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την επανένταξη του συγκεκριμένου δράστη στην κοινωνική ζωή»*.

ii. Αναστολή εντάλματος σύλληψης

Κατά την παρ. 1 περ. β' του άρθρου 32 προβλέπεται η (δυνητική) αναστολή της ισχύος εντάλματος σύλληψης προσώπου, που παρακολουθεί εγκεκριμένο πρόγραμμα ψυχικής απεξάρτησης του άρθρου 51, εφόσον το ένταλμα αυτό αφορά πράξη που φέρεται ότι τελέστηκε πριν από την εισαγωγή του διωκομένου στο παραπάνω πρόγραμμα. Η διάταξη αυτή παρέχει τη σχετική αρμοδιότητα για την αναστολή στον αρμόδιο εισαγγελέα ή στο συμβούλιο ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η κατηγορία, στην περίπτωση που έχει διατηρηθεί η ισχύς του εντάλματος με σύμφωνη γνώμη του προέδρου εφετών ή με βούλευμα.

iii. Αναστολή εκτέλεσης ποινής

α) Για όσους παρακολουθούν θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης

Στην παρ. 1γ' του άρθρου 32 προβλέπεται η αναστολή εκτέλεσης της ποινής προσώπου που παρακολουθεί εγκεκριμένο κατά νόμο θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης, εφόσον οι ποινές αυτές αφορούν πράξεις που φέρεται ότι τελέστηκαν πριν από την εισαγωγή του διωκομένου στο παραπάνω πρόγραμμα, εφόσον βεβαιώνεται από τον υπεύθυνο του θεραπευτικού αυτού προγράμματος η συνεπής παρακολούθησή του εκ μέρους του κατηγορουμένου. Η αναστολή αυτή χορηγείται (σε κάθε είδους καταδικαστικές αποφάσεις οριστικές, τελεσίδικες ή αμετάκλητες) υπό τον όρο συνέχισης της παρακολούθησης και ολοκλήρωσης του προγράμματος απεξάρτησης και ανακαλείται σε περίπτωση παραβίασης των όρων αυτών. Η αρμοδιότητα για τη χορήγηση της αναστολής ανήκει στο δικαστήριο που εξέδωσε την απόφαση. Ωστόσο ουσιαστική καινοτομία του ν. 4139/2013 αποτελεί η πρόβλεψη για χορήγηση αναστολής της χρηματικής ποινής. Η θέση αυτή είχε ήδη υποστηριχθεί²⁷, με το ορθό επιχείρημα ότι λόγω του ύψους τους και της οικονομικής αδυναμίας της πλειοψηφίας των καταδίκων θα ματαιωνόταν ο σκοπός του νομοθέτη να αποφεύγεται στις περιπτώσεις αυτές ο εγκλεισμός του απεξαρτημένου ατόμου²⁸. Περαιτέρω

²⁷ Βλ. σχετικά Ν. Παρασκευόπουλου, Η καταστολή της διάδοσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα, β' έκδοση, 2004, σελ. 204.

²⁸ Όπως σημειώνεται στην Εισηγητική Έκθεση *«...Η σημασία της προτεινόμενης ρύθμισης εντοπίζεται και στην περίπτωση δεκάδων πρώην κρατουμένων που έχουν*

προβλέπεται η υποχρεωτική αναστολή (υπό τον όρο της ανάκλησης) κάθε δυσμενούς ατομικού μέτρου (καθώς και τόκοι ή προσαυξήσεις) εάν έχει χωρήσει βεβαίωση της χρηματικής ποινής και των εξόδων, μετά από σχετική Διάταξη του αρμοδίου εισαγγελέα εκτέλεσης του δικαστηρίου που εξέδωσε την απόφαση της αναστολής.

β) Για όσους έχουν ολοκληρώσει θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης

Περαιτέρω η επιτυχής ολοκλήρωση εγκεκριμένου κατά το άρθρο 51 θεραπευτικού προγράμματος ψυχικής απεξάρτησης οδηγεί στην κατά παρέκκλιση των όρων των άρθρων 99 επ. Ποινικού Κώδικα, υποχρεωτική²⁹ αναστολή εκτέλεσης της στερητικής της ελευθερίας ποινής, καθώς και της τυχόν χρηματικής ποινής (άρθρο 33 παρ. 1α'). Η παραπάνω διάταξη για την αναστολή έχει εφαρμογή για κάθε καταδικαστική απόφαση (οριστική, τελεσίδικη ή αμετάκλητη), ενώ δεν προβλέπεται προθεσμία για την υποβολή σχετικής αίτησης. Η αναστολή ανακαλείται μόνο αν δεν τηρηθούν οι όροι της απόφασης, ενώ εάν η αναστολή δεν ανακληθεί η ποινή που είχε ανασταλεί θεωρείται σαν να μην είχε επιβληθεί. Δικαιολογητική βάση της ρύθμισης αυτής αποτελεί η αναγνώριση της προσπάθειας για απεξάρτηση και το γεγονός ότι δεν συνάδει προς αυτήν ο εγκλεισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα.

iv. Αναβολή δίκης

Το αίτημα του κατηγορουμένου για αναβολή της δίκης λόγω συμμετοχής του σε θεραπευτικό πρόγραμμα εκτός καταστημάτων κράτησης έχει τη συχνότερη εφαρμογή στην πράξη. Με την πρόβλεψη του άρθρου 32 παρ. 2 περ, γ' επιδιώκεται η απρόσκοπτη συνέχιση της θεραπείας, στο μέτρο όπου ο κατηγορούμενος υποβάλλεται σε θεραπευτική αγωγή εγκεκριμένου κατά νόμο θεραπευτικού προγράμματος απεξάρτησης. Χρήσιμες ωστόσο κρίνονται οι εξής παρατηρήσεις: α) το εν λόγω αίτημα αναβολής αποσυνδέεται από τη διάταξη του άρθρου 349 ΚΠΔ και τα οριζόμενα σε αυτήν, ως εκ τούτου οι χορηγούμενες αναβολές μπορεί να υπερβαίνουν τον αριθμό που ορίζονται στη διάταξη του άρθρου 349 ΚΠΔ³⁰, β) η παραδοχή του αιτήματος αναβολής ορίζεται ως υποχρεωτική³¹ από το δικαστήριο, στο μέτρο όπου αποδεικνύεται ότι ο κατηγορούμενος υποβάλλεται σε θεραπευτική αγωγή εγκεκριμένου κατά νόμο θεραπευτικού προγράμματος απεξάρτησης, γ) με δεδομένο ότι η παρακολούθηση θεραπευτικών προγραμμάτων είναι μια μακροχρόνια διαδικασία, ρητά ορίζεται ότι κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης του προγράμματος αναστέλλεται η παραγραφή³² οποιουδήποτε εγκλήματος του

ενταχθεί (με βάση το άρθρο 32) ή ολοκληρώσει (με βάση το άρθρο 33) θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης και, παρότι έχουν ολοκληρώσει το χρόνο αναστολής, εξακολουθούν να επιβαρύνονται με επαχθείς βεβαιωμένες χρηματικές ποινές..».

²⁹ Πρβλ. ΑΠ 374/2015, ΕφΑθ 763/2002 ΠοινΧρ 2004, 362, ΤρΕφΚακΠειρ 249/1999 ΠοινΔικ 1999, σελ. 825.

³⁰ Πρβλ. Α. Μαργαρίτη, Ναρκωτικά και αναστολή εκτέλεσης της ποινής, ΠοινΔικ 2005, σελ. 185.

³¹ Βλ. και ΑΠ 198/1998 ΠοινΧρον. 1998, 793 = ΠοινΔικ 1998, σελ. 318.

³² Βλ. σχετικά ΕφΠειρ 101/1999, ΠοινΔικ 1999, σελ. 450.

θεραπευμένοι, ενώ παρατείνονται κατά τρία (3) έτη οι προβλεπόμενοι στο άρθρο 113 παρ. 3 εδ. α΄ ΠΚ χρονικοί περιορισμοί της αναστολής της³³. Σημειώνεται τέλος ότι η απόρριψη του αιτήματος θα πρέπει να κρίνεται με αιτιολογημένη απόφαση του δικαστηρίου, διαφορετικά θεμελιώνεται ανααιρετικός λόγος για υπέρβαση εξουσίας³⁴.

v. Υποχρεωτική αναγνώριση ελαφρυντικής περίπτωσης

Το άρθρο 33 παρ. 1 περ. γ΄ προβλέπει ότι η επιτυχής ολοκλήρωση του εγκεκριμένου θεραπευτικού προγράμματος απεξάρτησης αναγνωρίζεται (υποχρεωτικά και όχι δυνητικά) ως ελαφρυντική περίπτωση κατά την επιμέτρηση της ποινής³⁵ στον δράστη των εγκλημάτων των άρθρων 31 και 32 και δυνητικά στις λοιπές περιπτώσεις εγκλημάτων. Πρόκειται για μια «ειδική» ελαφρυντική περίπτωση, που επιβραβεύει την προσπάθεια του κατηγορουμένου για απεξάρτηση, διακριτή από τις αναφερόμενες στο άρθρο 84 ΠΚ.

vi. Ειδική υφ' όρον απόλυση

Στο άρθρο 35 προβλέπεται ο θεσμός της υπό όρο απόλυσης για όσους έχουν παρακολουθήσει με επιτυχία εγκεκριμένο συμβουλευτικό ή θεραπευτικό πρόγραμμα ψυχικής απεξάρτησης και υπάρχει βεβαίωση από αναγνωρισμένο θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης που λειτουργεί εκτός του σωφρονιστικού καταστήματος ότι γίνονται αποδεκτοί σε θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης³⁶, κατά παρέκκλιση των όρων που προβλέπονται στο άρθρο 105 ΠΚ. Ο χρόνος παραμονής του κρατουμένου στο συγκεκριμένο πρόγραμμα συντήρησης και απεξάρτησης θεωρείται ως χρόνος έκτισης της ποινής. Τυπικός χρονικός όρος της απόλυσης είναι να έχει εκτιθεί το ένα έκτο (1/6)³⁷ της ποινής, χωρίς να απαιτείται η συμπλήρωση των γενικών χρονικών ορίων που προβλέπονται στο άρθρο 105 ΠΚ. Στο βαθμό που το μέτρο της ειδικής απόλυσης αφορά σε αμιγώς θεραπευτικό σκοπό, η τυπική προϋπόθεση του 1/6 της ποινής αφορά σε πλασματικό υπολογισμό πραγματικής έκτισης, συμπεριλαμβανομένων δηλαδή και των ευεργετικά υπολογιζόμενων ημερών.

³³ Βλ. για το θέμα αναλυτικά *Χ. Λαμπάκη*, Η υποχρεωτική αναβολή της δίκης και η «ειδική» αναστολή της παραγραφής κατ' άρθρο 32 παρ. 2 στοιχ. γ΄ του Ν 4139/2013, ΠοινΔικ 2013, σελ. 823.

³⁴ ΑΠ 1408/2003 ΠοινΧρ 2004, σελ. 351 = ΠΛογ 2003, σελ. 1557, ΑΠ 1187/2002 ΠοινΔικ 2002, σελ. 1336 = ΠΛογ 2002, σελ. 1337, ΤρΕφΚακΠειρ 409/1999 ΠοινΔικ 2001, σελ. 98.

³⁵ Πρβλ. ΑΠ 374/2015, ΠοινΔικ 2016, σελ. 277, ΑΠ 1556/2013. Σημειώνεται ότι η σιωπηρή απόρριψη σχετικού ισχυρισμού από δικαστήριο της ουσίας θεμελιώνει έλλειψη ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας, ΑΠ 1822/1997 ΝοΒ 1998, 682.

³⁶ Πρβλ. ΣυμβΠλημΘεσ 726/2013, ΠοινΔικ 2014, σελ. 478, με Παρατηρήσεις *Μ.Καρπώνη* και *Π.Τοπαλνάκου*, ό.π., σελ. 482 επ., ΣυμβΕφΠειρ 157/2001 Αρμ 2001, 1256.

³⁷ Μετά την τροποποίηση του άρθρου 35 με το άρθρο 10 παρ. 7 του ν. 4322/2015.